

Edukacja plenerowa dzieci z terenu miasta Krakowa – efekty i perspektywy rozwoju projektu „Lasy dla przedszkolaków”

Magdalena Frączek, Magdalena Hędrzak

Abstrakt. Na terenie miasta Krakowa funkcjonują ośrodki różnego typu, których działalność związana jest z prowadzeniem edukacji przyrodniczo-leśnej. Są to: Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych, organizacje pozarządowe oraz ośrodki akademickie. Większość projektów edukacyjnych ma charakter warsztatów prowadzonych w salach dydaktycznych, głównie dla uczniów szkół. Słaba oferta skierowana jest do bardzo dużej grupy najmłodszych odbiorców – dzieci w wieku przedszkolnym. Z uwagi na specyfikę grupy wiekowej, skutkującą wieloma obawami przed wprowadzaniem dzieci do lasu, zajęcia rzadko mają charakter plenerowy. Studenci Wydziału Leśnego z dużymi sukcesami prowadzą zróżnicowane zajęcia w terenie dla dzieci w wieku 3-6 lat w ramach projektu akademickiego „Lasy dla przedszkolaków”. Sukces dotychczasowych działań przejawia się na kilku płaszczyznach: wyraźnie jest coraz większe zainteresowanie warsztatami w plenerze prowadzonymi przez studentów, nowe placówki edukacyjne zgłaszają chęć udziału w projekcie, studenci – młodzi edukatorzy, zapoczątkowują podobne akcje w swoich rodzinnych miejscowościach we współpracy z lokalnymi organizacjami, następuje integracja studentów z pracownikami Lasów Państwowych w ramach prowadzenia wspólnej działalności edukacyjnej.

Słowa kluczowe: edukacja leśna, przedszkolaki, duża aglomeracja miejska, zajęcia plenerowe

Abstract. Outdoor education of children from the city of Cracow – the effects and prospects for the development of the project “Forests for preschoolers”. In the city of Cracow there are various types of centers which activity is related to the nature and forest education. These are: Regional Directorate of State Forests, NGOs and university centers. Most of the educational projects take the form of a workshop conducted in classrooms, especially for pupils or secondary school students. Weak offer is addressed to a large group of young audience – preschoolers. Due to the specific characteristics of this age group, resulting in many concerns about bringing children into the forest, classes are rarely open air. Students of the Faculty of Forestry with great success lead various outdoor activities for children aged 3-6 years within the academic project “Forests for preschoolers.” The success of activities performed so far manifests itself in several ways: the interest in open-air workshops led by students is clearly growing, more and more educational centers declare their willingness to participate in the project, the students – young educators, initiate similar actions in their home towns in collaboration

with local organizations, students integrate with the staff of State Forests in the course of joint educational activities.

Keywords: forest education, preschoolers, large urban agglomeration, outdoor activities

Wstęp

Kontakt z przyrodą ma decydujące znaczenie dla rozwoju człowieka, szczególnie w najmłodszym wieku, kiedy kształtują się postawy i wyrabiane są podstawowe nawyki względem otaczającego środowiska. W dużych miastach większość zajęć z edukacji przyrodniczo-leśnej ma charakter wykładów lub warsztatów prowadzonych w salach dydaktycznych, przy czym skierowane są one głównie do uczniów szkół. Tematy przyrodnicze coraz częściej są realizowane przy wykorzystaniu nowoczesnych technik multimedialnych z pominięciem realnego kontaktu z naturą. Dużo większe możliwości przyswajania wiedzy i rozwijania wrażliwości przyrodniczej, a także uprawiania różnych form aktywności fizycznej niezbędnej we wczesnym etapie rozwoju, daje szeroko rozumiany plener – park, łąka, las. W dużych aglomeracjach miejskich słaba oferta edukacji przyrodniczo-leśnej skierowana jest do bardzo dużej grupy najmłodszych odbiorców – dzieci w wieku przedszkolnym. Z uwagi na specyfikę tej grupy wiekowej oraz niski poziom wiedzy leśnej nauczycieli przedszkolnych, skutkującej wieloma obawami przed wprowadzaniem dzieci do lasu (postrzeganego jako źródło zagrożenia, np. z powodu kleszczy), zajęcia rzadko mają charakter plenerowy (Budniak 2010). Chociaż tereny dużych miast nie są pozbawione obszarów zielonych (lasów miejskich, parków), to ogromny potencjał wciąż w dużym stopniu pozostaje niewykorzystany.

Skala problemu

Kraków to drugie pod względem liczby ludności miasto w Polsce, które liczy ok. 760 tys. mieszkańców. Na jego terenie działa ponad 300 placówek przedszkolnych, z czego 116 to przedszkola samorządowe. W 2011 roku do przedszkoli w Krakowie uczęszczało 23 932 dzieci, w tym 66,1% do placówek samorządowych (BIP 2011). W przedszkolach nauczyciele realizują program edukacji przyrodniczej, opracowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w ramach obowiązującej podstawy programowej. Według informacji zawartych w podstawie programowej dziecko kończące edukację przedszkolną i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej, powinno znać i wymieniać m.in. rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu, na łące, w lesie (MEN 2011). Dla wielu dzieci w dużym mieście jest to wiedza tylko i wyłącznie teoretyczna.

Do przedszkoli samorządowych skierowana jest bogata oferta zajęć o charakterze komercyjnym. W większości dotyczą one działalności twórczej (warsztaty plastyczne, ceramiczne, teatralne), a także zajęć z zakresu szeroko rozumianej edukacji ekologicznej z naciskiem na problemy ochrony środowiska naturalnego, segregacji odpadów, recyklingu. Tylko pewna część warsztatów dotyczy poznawania wybranych gatunków roślin i zwierząt. Niestety niekoniecznie omawiają one rodzime gatunki, a dodatkowym minusem jest fakt, że zajęcia odbywają się najczęściej w salach przedszkolnych. Zauważalny

jest brak oferty edukacji przyrodniczo-leśnej realizowanej w terenie dla dzieci w wieku przedszkolnym.

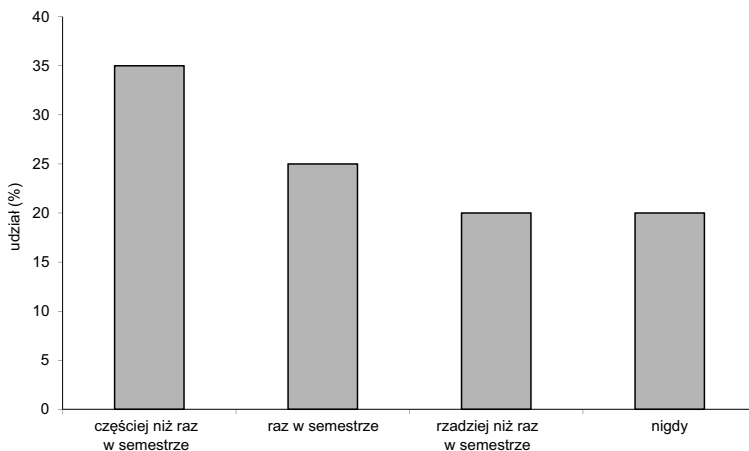
W 2012 roku, w 30 przedszkolach samorządowych w centralnych dzielnicach miasta Krakowa, przeprowadzono ankietę w celu uzyskania informacji na temat uczestnictwa dzieci przedszkolnych w zajęciach terenowych.

W ankiecie zastosowano pytania zamknięte, które skierowano bezpośrednio do respondentek – nauczycielek prowadzących grupy przedszkolne. Zadano następujące pytania:

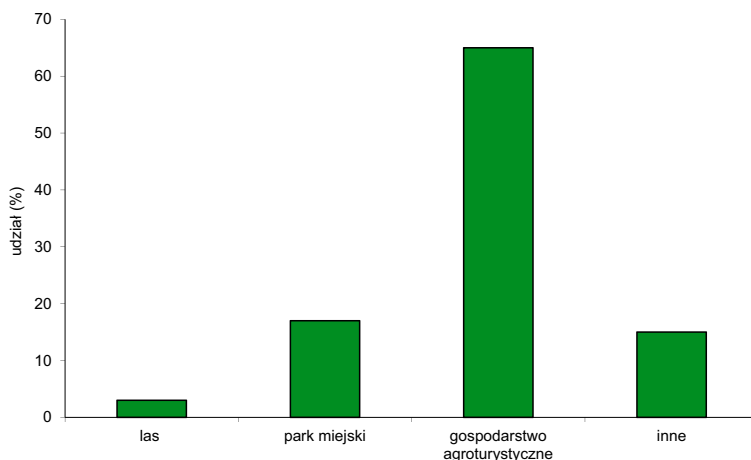
- Jak często odbywają się zajęcia z edukacji przyrodniczo-leśnej w terenie?
- Gdzie odbywają się zajęcia terenowe?
- Kto prowadzi zajęcia w terenie?

Ankiety uzupełnione o wywiady słowne, przeprowadzone były przez autorki niniejszego opracowania oraz studentów Wydziału Leśnego.

Wyniki zaprezentowane na rycinach 1 i 2 wskazują, że spośród placówek objętych badaniami, $\frac{1}{5}$ przedszkoli nie brała dotychczas udziału w zajęciach o tematyce przyrodniczo-leśnej w terenie, a $\frac{1}{4}$ wyjeżdża w teren raz w semestrze, przy czym jest to wizyta w gospodarstwie agroturystycznym. Przedszkolaki, które uczestniczą w zajęciach plenerowych częściej niż raz w semestrze, oprócz wycieczki do gospodarstwa agroturystycznego, odwiedzają park miejski a także ogród zoologiczny lub/i botaniczny, oznaczone na wykresie nr 2 jako „inne”. Przedszkola samorządowe w organizowaniu zajęć dla dzieci często korzystają z pomocy rodziców, wykonujących tzw. „ciekawe zawody”. Dotyczy to m.in. zawodu leśnika. Z przeprowadzonych badań wynika, że tylko jedno przedszkole brało udział w zajęciach na terenie kompleksu leśnego, zorganizowanych przez rodzica – pracownika Lasów Państwowych. Z ankiety wynika również, że zajęcia terenowe dla przedszkolaków prowadzi przede wszystkim właściciele odwiedzanych gospodarstw agroturystycznych, a w przypadku gdy odbywają się one w parku miejskim – nauczyciele przedszkolni.

Ryc. 1. Odpowiedzi na pytanie: Jak często odbywają się zajęcia z edukacji przyrodniczo-leśnej w terenie?
Fig. 1. Answer: How often do the activities of nature and forest education take place in the field?

Ryc. 2. Odpowiedzi na pytanie: Gdzie odbywają się zajęcia terenowe?

Fig. 2. Answer: Where do activities take place?

Oferta edukacji przyrodniczej dla dzieci z dużej aglomeracji

Na terenie miasta Krakowa funkcjonuje wiele ośrodków różnego typu, których działalność związana jest z prowadzeniem edukacji przyrodniczo-leśnej. Są to liczne organizacje pozarządowe, fundacje, stowarzyszenia (NGO-sy), Lasy Państwowe z Regionalną Dyrekcją Lasów Państwowych w Krakowie, czterema nadleśnictwami w granicach administracyjnych miasta oraz ośrodki akademickie.

Zajęcia przyrodnicze prowadzone przez NGO-sy skierowane są w większości do szkół i rzadko są prowadzone w terenie. Projekty edukacyjne dla przedszkolaków realizowane są prawie wyłącznie kameralnie. Szersza oferta edukacji plenerowej, łącznie z wyjazdami na kilkudniowe tzw. „zielone szkoły” jest realizowana przez przedszkola prywatne.

Lasy Państwowe dysponują kilkoma ścieżkami edukacyjnymi w okolicach miasta. Najbliższa izba edukacji leśnej zlokalizowana przy siedzibie nadleśnictwa Niepołomice, oddalona jest o ok. 40 km od centrum miasta. Dotarcie z dziećmi do tego miejsca przy obecnym natężeniu ruchu samochodowego zajmuje ok. 1 godziny. Liczba pracowników LP zajmujących się edukacją w nadleśnictwach sąsiadujących z Krakowem, w odniesieniu do liczby mieszkańców miasta stanowi znikomą część.

Ośrodki akademickie oferują programy edukacyjne skierowane do nauczycieli wychowania przedszkolnego, które mają stanowić pomoc merytoryczną w pracy z dziećmi (Grodzińska-Jurczak et al. 2005). Często takie opracowania ograniczają się do propozycji scenariuszy zajęć, ale nie stanowią konkretnej oferty zajęć terenowych dla dzieci.

Projekt „Lasy dla przedszkolaków” – oferta akademicka

Studenci Wydziału Leśnego Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, od 2011 roku prowadzą zróżnicowane zajęcia w terenie dla dzieci z przedszkoli samorządowych funkcjonujących na terenie Krakowa. Autorski projekt akademicki o nazwie „Lasy dla przedszkolaków” powstał w ramach realizacji obowiązkowych zajęć dydaktycznych dla studentów. W zakresie kursu „Edukacja przyrodniczo-leśna” wszyscy uczestnicy opracowują autorskie projekty edukacyjne dla dzieci, ale do prowadzenia zajęć z dziećmi studenci zgłaszają się dobrowolnie, przez co już na początku dokonywana jest selekcja osób, które mają do tego predyspozycje, co sprawia, że zajęcia prowadzone są na wysokim poziomie (Frączek 2012). Dotychczas w ramach projektu nawiązano współpracę z sześcioma przedszkolami samorządowymi. W projekcie wzięło udział 52 studentów z III i IV roku studiów leśnych. W zajęciach terenowych w lesie, w ciągu dwóch sezonów, wzięło udział ponad 300 przedszkolaków. Dla małych dzieci z dużego miasta jest to często pierwszy, bezpośredni kontakt z lasem.

Zaletą projektu jest przede wszystkim fakt, że zajęcia odbywają się w terenie. Ponadto edukacja leśna prowadzona jest z wykorzystaniem autorskich scenariuszy zajęć. Nie bez znaczenia dla uczestników są także niskie koszty, ograniczające się jedynie do sfinansowania transportu dzieciom i opiekunom. Lasy, w których prowadzone są zajęcia, to kompleksy sąsiadujących z miastem nadleśnictw lub lasy miejskie, do których dojazd zajmuje maksymalnie 30 minut. Istnieje też swego rodzaju „beznakładowa” promocja projektu, polegająca jedynie na przepływie informacji wśród coraz szerszego grona zainteresowanych osób. Dzięki temu wzrasta zarówno liczba studentów chętnych do prowadzenia warsztatów terenowych z dziećmi, jak i liczba nowych placówek przedszkolnych zgłaszających chęć wzięcia udziału w projekcie. Sieć uczestników poszerza się z semestru na semestr.

Przed zajęciami terenowymi młodzi edukatorzy prowadzą akcję informacyjną dla nauczycieli i dzieci o tym, jak odpowiednio ubrać się na wyjście do lasu. Najlepsze efekty daje jednak bezpośrednie zetknięcie się z tym problemem w terenie. Jest to jeden z celów wychowania plenerowego dzieci, który służy wprowadzaniu w życie zasad bezpieczeństwa i zdrowia. Bezpośrednie bodźce i doświadczenia najlepiej pozwalają wyrabiać nawyki i umiejętności.

W trakcie zajęć w terenie małe dzieci mają bezpośredni kontakt z przyrodą. Przełamywane są podstawowe bariery takie jak strach przed zejściem ze ścieżki (fot. 1), dzieci pokonują przeszkody terenowe i mają kontakt z żywymi zwierzętami np. owadami (fot. 2). Przedszkolaki uczą się przez zabawę, biorą udział w zajęciach i grach ruchowych na świeżym powietrzu, mają możliwość przeżywania nowych doświadczeń i przebywania w miejscu o charakterze całkowicie odmiennym od zurbanizowanego krajobrazu wielkiego miasta. Studenci przekazują dzieciom nie tylko swoją wiedzę, ale także dzielą się z nimi swoimi pasjami.

Dodatковым efektem realizowanego projektu jest nowa jakość edukacji na poziomie akademickim. Młodzi ludzie już w trakcie studiów mogą spróbować sił w roli edukatorów, co może stanowić w przyszłości główny nurt ich pracy zawodowej. Tak ważne w procesie kształcenia wykorzystywanie aktywnych metod nauczania jest tutaj realizowane w pełnym zakresie (Śnieżyński 1998, Frączek 2012).

Fot. 1. Dla małych dzieci z dużej aglomeracji miejskiej to często pierwszy bezpośredni kontakt z lasem
Photo 1. For small kids that grew up in a large urban agglomeration it is often the first direct contact with the forest

Fot. 2. Przełamywanie negatywnych emocji względem owadów
Photo 2. Breaking negative emotions towards insects

Perspektywy rozwoju projektu

„Las dla przedszkolaków” to projekt mający duży potencjał. W każdym semestrze około 50 nowych, młodych edukatorów może zorganizować i poprowadzić leśne warsztaty w plenerze dla dzieci, których codzienność często ograniczona jest do wielkomiejskiej rzeczywistości, a kontakt z naturą jest znikomy lub nie ma go wcale. By taka działalność mogła dalej rozwijać się dynamicznie potrzebne jest wsparcie ze strony władz uczelni. Ważnym problemem jest kwestia ubezpieczeń od odpowiedzialności cywilnej dla studentów prowadzących zajęcia terenowe z dziećmi.

Elementem podnoszącym jakość projektu może być rozwinięcie współpracy z leśnikami z okolicznych nadleśnictw i w rezultacie przygotowanie wspólnie przez środowisko naukowców, studentów i leśników oferty wychowania plenerowego dla krakowian, poczynając od najmłodszych odbiorców edukacji a kończąc na ludziach dorosłych. O tym, że prowadzenie wspólnych działań jest możliwe świadczy przykład warsztatów, które studenci przeprowadzili jesienią 2012 roku w izbie leśnej Nadleśnictwa Niepołomice. Aktywnymi uczestnikami zajęć prowadzonych przez studentów leśnictwa były dzieci z II klasy szkoły podstawowej z Niepołomic, a biernymi obserwatorami – leśnicy z nadleśnictwa RDLP Kraków (fot. 3). Dzięki podobnym akcjom następuje integracja studentów i pracowników Lasów Państwowych, z której wynikać mogą różne korzyści. Kreatywność młodych ludzi może inspirować i przyczyniać się do nowego, świeżego spojrzenia na problematykę edukacji leśnej. Natomiast doświadczenie i możliwości pracowników Lasów Państwowych mogą istotnie wzbogacić ofertę zajęć terenowych dla dzieci z Krakowa. Dzięki temu studenci będą mogli realnie poszerzyć tematykę zajęć dla dzieci o zagadnienia związane z gospodarką leśną i pracą leśnika.

Fot. 3. Studenckie leśne warsztaty w Nadleśnictwie Niepołomice
Photo 3. Academic forestry workshop in the Forestry Niepołomice

Od wiosny 2012 roku projekt akademicki został rozszerzony o kolejną grupę odbiorców edukacji leśnej. Zrealizowano cykl warsztatów leśnych dla uczniów klas I-III z dwóch krakowskich szkół podstawowych.

Udział studentów leśnictwa w zajęciach z przedszkolakami ma jeszcze inne ważne korzyści edukacyjne. Młodzi edukatorzy nabywają nowych umiejętności w pracy z dziećmi, przyswajają wiedzę z zakresu pedagogiki i doskonałą warsztat edukacji leśnej. Dzięki temu nabierają pewności siebie, doświadczenia i niejednokrotnie zapoczątkowują podobne akcje w swoich rodzinnych miejscowościach we współpracy z lokalnymi organizacjami. Studenci prowadzą zajęcia z edukacji leśnej w ramach działalności w drużynach harcerskich, zakładają nowe sekcje przyrodnicze przy działających w mniejszych miejscowościach młodzieżowych domach kultury. Stają się swego rodzaju wolontariuszami edukacji leśnej w swoim środowisku, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży. Problem braku kontaktu z rodzimą przyrodą to nie tylko problem dzieci z wielkiej aglomeracji miejskiej. Coraz częściej nawet tam gdzie las czy łąka jest na wyciągnięcie ręki – młodzi ludzie są od tego realnego, naturalnego świata odseparowani wirtualną, komputerową rzeczywistością. Dlatego każda tego typu działalność ma wielkie znaczenie dla przyszłych pokoleń.

Literatura

- Budniak A. 2010. Edukacja społeczno-przyrodnicza dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym. Impuls, Kraków.
- Frączek M. 2012. Studenci prowadzą leśne warsztaty dla przedszkolaków – kto kogo uczy? Stud. i Mat. CEPL, Rogów, 3 (32): 144-151.
- Grodzińska-Jurczak M., Nieszporek K., Tarabula-Fiertak M. 2005. Co warto przedszkolakom o środowisku naturalnym opowiedzieć? Scenariusze zajęć dla sześciolatków. Zielone Brygady, Kraków.
- Śnieżyński M. 1998. Zarys dydaktyki dialogu. Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków.
- <http://www.bip.krakow.pl/zalaczniki/dokumenty/n/94041>– strona internetowa Biuletynu Informacji Publicznej Kraków.
- <http://www.bip.krakow.pl/zalaczniki/dokumenty/n/94032>– strona internetowa Biuletynu Informacji Publicznej Kraków.
- http://www.men.gov.pl/images/stories/pdf/Reforma/men_tom_1.pdf– Podstawa programowa. Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna, MEN 2011.

Magdalena Frączek¹, Magdalena Hędrzak²

¹Institut Bioróżnorodności Leśnej, Wydział Leśny UR w Krakowie

²Wydział Hodowli i Biologii Zwierząt UR w Krakowie

¹rlfracze@cyf-kr.edu.pl, ²rzhedrza@cyf-kr.edu.pl